

# Obștea mănăstirească ortodoxă

**Sebastian Ștefănuță**

Universitatea București

*Studiul întreprinde o descriere a comunității mănăstirești ortodoxe având ca puncte de sprijin literatura privind tradițiile bisericești, precum și un studiu de caz la Mănăstirea Turnu, în apropiere de Ploiești, în 2004.*

## Introducere

De la Tönnies încoace, definițiile comunității par să fie străbătute de un fir comun: indivizii care intră în componența unei comunități au, în general, orientări valorice asemănătoare. Pentru cazul particular al comunității mănăstirești, deosebit de important apare felul în care individul își aproprie sistemul valoric corespunzător. Diferența dintre o apropiere pură și simplă și cazul special de aici este, în termeni heideggerieni, diferența dintre *Daseinul*<sup>1</sup> *aruncat* și *Daseinul ca proiect de sine însuși*. Este diferența dintre *Daseinul* „trezit” într-o lume și *Daseinul* care, plecând totuși de la coordonatele aruncării, se *în-ființează* pe sine. Distincției fenomenologice heideggeriene îi corespunde la nivelul comunităților (prin raportare la diferențierea pe care Kenneth Pike o face între „etics” și „emics”) distincția între comunități *etice* și comunități *emice*. Comunitățile familiale, sătești, profesionale chiar etc. sunt comunități *etice* la care individul aderă, s-ar putea spune, natural. În aceste comunități individul este mai degrabă „aruncat”. Comunitățile *emice* sunt comunitățile fundamentate pe prietenie, credință, idealuri de cunoaștere etc.<sup>2</sup>. În această variantă, sunt mult mai puține șanse

ca individul să fie „aruncat”; se implică aici căutarea și alegerea „conștientă” a grupului de apartenență. Individul care, factual, tinde să iasă din aruncare, nu preia, printr-un proces de la sine înțeles, sistemul valoric al comunității în care momentan se întâmplă să fie aruncat. Sistemul său valoric se cristalizează plecând de la sistemul valoric al comunității, dar independent de acesta. Deși constrângător, faptul social nu exclude personalitatea individuală. (Durkheim, 2002, 28). Indivizii cu orientări valorice individuale asemănătoare tind să se asocieze. Comunitatea rezultată va fi o comunitate *emică*. De acest fel este și comunitatea de credință reprezentată de obștea mănăstirească. Este o comunitate la care indivizii aderă în deplină alegere și responsabilitate, iar nu una în care sunt „aruncați”<sup>3</sup>.

Pentru prezentul studiu – în care se încearcă o descriere a obștii mănăstirești ortodoxe – punctele de sprijin au fost: volumul *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă* scris de Înalt Preasfinția Sa Antonie Plămădeală, mitropolit al Ardealului și o etapă de studiu pe teren la Mănăstirea Turnu, în apropiere de Ploiești, în perioada 21-24 decembrie 2004.

Cercetarea de teren a relevat câteva dificultăți metodologice<sup>4</sup>, dificultăți care

pot apărea deopotrivă în descrierea comunităților *etice* sau *emice*. Aceste dificultăți sunt generate chiar de unele principii și de unele orientări valorice fundamentale care stau la baza constituirii obștii mănăstirești ortodoxe, în general, și a obștii Mănăstirii Turnu, în particular.

## Dificultăți metodologice

### *a) Dificultăți legate de folosirea întrebării și a mijlocului de înregistrare.*

O succesiune de întrebări poate reprezenta structura unui interviu. Interviul se face adesea cu scopul mediatizării. Mediatizarea, în era tehnologiei, informației și comunicării, aduce cu sine, mai mult sau mai puțin intenționat, o formă de celebritate. Călauza principală a mersului pe drumul vieții călugărești este aspirația neconținută către mântuire și unirea cu Dumnezeu.<sup>5</sup> Celebritatea este unul dintre obstacolele în calea realizării acestui scop. Celebritatea poate aduce cu sine *mândria*, principalul păcat<sup>6</sup> de care omul se poate face vinovat în fața lui Dumnezeu. În cuvintele lui A. Plămădeală, „Iisus a refuzat ispita imediatului și a succesului ușor. Adevărații realizatori ai vieții lui Hristos trebuie să-I semene. Ei nu se lasă atrași de circuitul unei «celebrități» lumești, refuză spectaculosul, nu lansează «mode» spirituale, brevetându-și în conștiința credincioșilor dreptul de autori, de «inițiatori», de șefi de «curente» spirituale sau «direcții» spirituale»<sup>7</sup> (Plămădeală, 2004, 82). Virtutea *smereniei* este unul dintre principiile primordiale de organizare a vieții monahale, de obște și individuale. Această virtute face ca interlocutorul să fie reticent față de orice întrebare, față de orice interviu, ca reprezentând o *ispită*<sup>8</sup> în calea mântuirii sale. Anonimatul este una dintre condițiile vieții întru Hristos.

Pe de altă parte, orice activitate a monahului trebuie să aibă binecuvântarea starețului<sup>9</sup>. Indiferent de statutul viețitorului din obște, un interviu se legitimează cu adevărat numai dacă interlocutorul are această binecuvântare.

Folosirea unui reportofon poate avea efectul timorării. În discuția avută cu unul dintre interlocutori, Părintele Arsenie, acesta a recunoscut că reportofonul l-ar timora, „nu mai puteam să vorbesc liber”. În acest moment, antropologul se află în fața unei dileme cu conotații morale: folosirea sau nu, pe ascuns, a reportofonului<sup>10</sup>.

### *b) Dificultăți legate de perioada scurtă de teren.*

Această descindere în teren a durat trei zile. Scopul inserării în mijlocul respectivei obști a trebuit să fie dezvăluit. Primirea vizitatorilor se face de obicei de către stareț. Descriindu-i intențiile, una din replicile Părintelui Valentin, starețul Mănăstirii Turnu a fost: „Este o lume pe care nu știu cât o vei înțelege”. Ceva mai târziu, Părintele stareț detaliază: „Sunt foarte multe lucruri ascunse, nu facem din ele o paradă. Dar sensibilitățile sufletului, relația duhovnic – ucenic, foarte multe din ele nu se văd. Ați fi avut un progres dacă făceați un curs ca o persoană care vine și începe viața de mănăstire”. Fratele Cristian este de părere că ar fi necesari cel puțin trei ani pentru o înțelegere cât de cât a vieții monahale.

### *c) Dificultăți legate de categoriile de cercetare.*

Cercetătorul pleacă pe teren echipat cu anumite „categorii”, cu anumite „filtre” prin care se ordonează informația obținută. Ipotezele furnizate pot reprezenta adesea un reducionism nejustificat<sup>11</sup>. Accentuarea exclusivă a structuralismului lui Levi-Strauss sau a funcționalismului lui Malinowski (două dintre paradigmele care au făcut carieră în antropologie) riscă,

mai ales în comunitățile *emice*, furnizarea unei imagini a comunității care să nu se suprapună imaginii reale<sup>12</sup>. De asemenea, reducerea unilaterală la o perspectivă sau alta (economică, culturală, simbolică etc.) poate denota un anume etnocentrism al cercetătorului. Aici intervine din nou distincția *etics/emics*, de data aceasta cu aplicație la metodologia de cercetare. *Etics* – a vedea lumea prin prisma propriilor tale categorii (adesea înconștiente, ținând de ceea ce Blaga numea „matrice stilistică”) <sup>13</sup>. *Emics* – a încerca să vezi lumea prin filtrul populației de cercetat. Însăși natura ortodoxiei, cu accentul pus pe tradiție, necesită abordarea din interior : „S-a spus de multe ori că ortodoxia nu se poate cunoaște din cărți, că, în general, din exterior nu i se pot gusta frumusețile și, mai ales, că trebuie s-o cunoști, s-o vezi și s-o trăiești la ea acasă, în mediul ei genuin, oriental” (Plămădeală 2004, 24).

d) *Dificultăți legate de tentația generalizării.*

Pe tărâmul științelor socio-umane, generalizările obținute fie și prin metode statistico-matematice, trebuie privite cu rezerve. În cazul obștii mănăstirești, există o recunoaștere expresă a faptului că fiecare individ este un unicat. Nu există o măsură standard aplicabilă fiecăruia. Ortodoxia, în general, cum subliniază în repetate rânduri Î.P.S. Antonie Plămădeală, recunoaște *rânduiala*, dar nu *regula*. Regula este literă, nu cunoaște excepții ; rânduiala se pliază pe măsura fiecărui individ. Viețuitorul în obștea monahală se supune *spiritului*, și nu *literei* rânduiei. De aceea nu există regulamente scrise. Starețul Mănăstirii Turnu, la rândul său, se înscrie în acest curent de a vedea lucrurile : „... noi, oamenii suntem unicate. Dumnezeu așa ne-a creat ; intrarea și parcursul mănăstiresc nu este ceva fix pentru toată lumea. Unii poate ajung la sfințenie foarte repede.

Sfântul Silam Atonitul în două săptămâni l-a «văzut» pe Hristos, după care i-au trebuit cincisprezece ani să reajungă la acea stare. Părintele Cleopa vorbește de douăzeci de ani pentru a ajunge la măsura călugărului adevărat. În *Pateric*, cineva avea cincizeci de ani și nu scăpase de patimi. E un curs al vieții fiecăruia”.

e) *Dificultățile „măștii”.*

Acest gen de dificultăți este comun cercetărilor sociologice și psihologice. Răspunsul interlocutorului devine problematic : reflectă el realitatea sau, neintenționat poate, interlocutorul se grăbește să furnizeze o anumită imagine îndepărtată de modul lui cotidian de a fi, imagine încărcată de mai multe valențe pozitive în contextul cultural respectiv ?

## Scurtă descriere istorico-geografică a Mănăstirii Turnu

Mănăstirea Turnu se află lângă localitatea Târgșoru Vechi, în Județul Prahova. Din șoseaua de centură care, ocolind orașul Ploiești prin vestul acestuia, evită centrul în deplasarea de la Brașov la București pe DN 1, se desprinde un drum județean spre Strejnic și apoi Târgșoru Vechi. Mănăstirea Turnu se află la circa 5 km de la ramificație. În ceea ce privește istoricul locului și al mănăstirii, amănuntele sunt furnizate de stareț : Târgșorul este datat la 6 august 1413, într-un hrisov al lui Mircea cel Bătrân prin care domnitorul dădea unele înlesniri unor negustori brașoveni. Aproape o sută cincizeci de ani, Târgșorul a fost al doilea oraș al țării, datorită schimburilor economice și al târgului din ziua de duminică. Domnitorii români acceptau numai vânzările *en-gros* din partea negustorilor străini, vânzările cu amănuntul urmând să se facă de către

negustorii români. Târgurile erau obligatorii în acest scop. La Târgșor va fi fost și curte domnească. Cel mai mult a locuit aici Neagoe Basarab. Despre biserica mănăstirii se știe cu certitudine că a fost ctitorită de Vlad Țepeș, singura biserică despre care avem un document în legătură cu ctitoriile atribuite acestui domnitor: s-a păstrat piatra de pisanie. În jurul ei se află ruinele a patru biserici: una ctitorită de Neagoe Basarab, una, mult mai veche, a lui Vladislav al II-lea, una a negustorilor și una a lui Mihnea Turcitul (1589), ultima construită. Ruinele din jur lasă să se înțeleagă faptul că aici este o așezare care ființează de două mii de ani, poate și mai bine. Pe latura vestică se întâlnesc ruinele unui sat dacic, pe cea de sud-est ruinele unui castru roman. Biserica în care se slujește astăzi este refăcută de bunicul soției lui Constantin Brâncoveanu. Tot de atunci, mai exact de la 1700, este și blestemul pus de patriarhul Ierusalimului, Dosoftei, împotriva celor care ar „strica această pomană” și împotriva celor „dă vor lua den obiceiul (...) au den vatră, au de judecată măcar din cei ce vor lua ce ar fi Sfintei Mănăstiri și să vor amesteca ca să facă pagubă și stricăciune obiceiului mănăstirii”. Până în 1989, timp de o sută cincizeci de ani mănăstirea nu a mai fost funcțională. Biserica, în stil brâncovenesc cu o turlă-clopotniță, a fost refăcută odată cu reînființarea obștii, în 1997. Actualmente urmează definitivarea picturii pe pereții interiori și adăugarea iconostasului. Biserica are hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil și Sfântul Nicolae.

### **Obștea mănăstirească; principii de organizare; importanța viețuirii în obște**

Scurta experiență de teren a revelat *in concreto* două principii de organizare a

obștii fundamentate de un al treilea. Primele două principii sunt *ascultarea* și *smerenia*. Printre definițiile date acestor două concepte se întâlnesc: „Munca, ocupația fiecăruia în mănăstire se cheamă, în mod concret, *ascultare*” (*ibid.*, 120). „Temelia și începătura vieții monahului este ascultarea față de care toate celelalte vor rămâne deșarte” (Monahul Iosif Vatopedinul, 2004, 50).<sup>14</sup> „*Ascultarea* (...) se face pentru Dumnezeu, pentru mântuirea monahului, pentru frați, nu pentru bani. (...) înseamnă și «binecuvântare» – permisiune, dar și *ajutor* din partea lui Dumnezeu” (Plămădeală, 2004, 21). „Ce este *smerenia*? Să te arunci pe tine mai prejos de toată făptura, spun sfinții. Adică să fii în desăvârșită ascultare, să nu te crezi mai vrednic decât altul, să nu te încrezi în mintea și în faptele tale” (*ibid.*, 176). Cel de-al treilea principiu este *dragostea*. Consecințele acestui meta-principiu sunt de o importanță radicală. Ascultarea se face din *iubire* de celălalt. Pe de altă parte, *dragostea* face și ca dispunerea ierarhică ce grăvează în jurul persoanei și personalității starețului să nu se transforme într-o relație de putere. Ascultările sunt de obicei săptămânale. În obștile mănăstirești mici – așa cum este cazul obștii Mănăstirii Turnu, cu circa zece viețuitori permanenți – „cineva care a intrat la bucătărie se întâmplă să-l «uităm» acolo deoarece nu avem cu cine îl schimba, sau cel care e la vaci stă acolo de astă vară”, după cum spune părintele stareț. Însuși starețul intră în această rânduială de rotație a ascultărilor. Statutul de stareț al mănăstirii impune ca ascultări roluri specifice – conducerea administrativă și îndrumarea duhovnicească a obștii –, dar și roluri mai puțin specifice, roluri dictate de aceleași principii de organizare mai sus pomenite. Smerenia impune că „cel ce poruncește trebuie s-o facă

prin exemplul său propriu” (*ibid.*, 114). Întâlnirea cu părintele Valentin, starețul Mănăstirii Turnu, s-a produs în bucătărie, unde era rânduit pentru prepararea hranei. Ascultările pot fi și de circumstanță: „Du ligheanul în cămară”, „Du-te cu vizitatorul până sus”, „Unde este nuca?” etc. Obștea se conformează tăcută acestor porunci. Porunci care, cum s-a evidențiat, fundamentate pe principiul dragostei, au un adânc sens duhovnicesc. Lipsa acestui sens duhovnicesc ar însemna că ascultarea „izvorrând din voința pătimasă a celui ce poruncește, (...) e tiranie.” (*ibid.* 2004, 118). Părintele Petru subliniază că, în comparație cu obștea, în lumea laică individul ar fi prea urmărit de pornirile sale egoiste. Chiar dacă nu ar fi urmărit de aceste porniri, în general el nu beneficiază de liantul care fundamentează legăturile obștii și face posibilă ascultarea. Acel liant fără de care această ascultare se transformă într-o relație de putere este *dragostea*. Ascultarea și smerenia se întăresc reciproc. Ascultând, te smerești, și smerindu-te ești capabil de ascultare; iubirea le fundamentează pe acestea două, iar ele la rândul lor o fac posibilă. Toate trei îl poartă pe posesorul lor pe drumul mântuirii și al împărăției lui Dumnezeu: „Cine se smerește (...) crește în adâncime, în interior în care este împărăția lui Dumnezeu. Creșterea anarhică, după voia lui, în concurență cu ceilalți oameni și chiar cu Dumnezeu se numește orgoliu, mândrie. Orgoliul trăiește în ireal. El este orb deci. De aceea va fi temei pentru tulburări mintale; orgoliosul este torturat de un permanent sentiment de inferioritate; fără sprijin în interior, el își caută alimentarea în afară. Are mereu nevoie de stima și aprobarea celorlalți, toate energiile lui sunt concentrate pentru a-și menține zenitul iluzoriu” (*ibid.*, 87).

Ascultările pot fi așadar de circumstanță, săptămânale sau de durată. Dintre ascultările săptămânale se pot menționa: servicii la bucătărie, la sectorul zootehnic, ascultarea de paraclisier (ajută preotul la altar), de preot slujitor la altar etc. Ascultările de durată (sau permanente) pot fi: ascultarea de stareț, ascultarea de egumen (un fel de locuitor al starețului), de econom (părintele care se ocupă cu distribuirea rolurilor administrative) etc.

Starețul este personajul central al obștii. Acest statut este încărcat de o enormă responsabilitate. De activitatea starețului depinde mântuirea obștii. Obștea se află sau nu pe acest drum după cum starețul se află sau nu pe el. „Întâiul lucru la care vom lua aminte este să ne aflăm un stareț bun. Și bun pentru noi nu este cel ce are titluri sau alte vrednicii ale lumii acesteia sau ale locului unde stă, ci acela ce are experiență și petrecere duhovnicească, dovedind, prin felul său de viețuire, că-L iubește pe Dumnezeu și păzește voia Lui” (Monahul Iosif Vatopedinul, 2004, 57). Fratele Aurel, de optsprezece ani, a venit de șase luni la mănăstire. Consideră că „Obște este unde este credință. Dacă starețul are credință, este obște cum trebuie”. De obște în adevăratul sens al cuvântului se poate vorbi doar acolo unde viețuitorii sunt împreună de mai mulți ani. În alegerea starețului, un criteriu de primă importanță îl reprezintă calitățile sale administrative. Predominante însă rămân calitățile sale duhovnicești: „În obște (Părintele Cleopa)<sup>15</sup> încurajează un stareț activ, bun gospodar, care îndeamnă la ascultare și muncă, având grijă să le echilibreze pe toate cu păstrarea rânduielilor de rugăciune în comun pe care pune accentul principal” (Plămădeală, 2004, 280).

Starețul este de asemenea legătura dintre *bătrâni* și *obște*. Organizarea comunitară ce pune accent pe tradiție va prețui bătrânii

ca fiind depozitari ai cunoștinelor, ai înțelepciunii. Tradiția înseamnă istorie vie. Prin bătrâni se face legătura cu adevărurile primordiale: „«Așa am apucat de la părinți» – *comuniunea cu predecesorul* (...) dă starețului sensul și garanția autenticității” (*ibid.*, 32). Părintele Valentin, starețul Mănăstirii Turnu, despre care nici măcar ca vârstă nu s-ar putea spune că e bătrân (are patruzeci și doi de ani), se plânge de lipsa bătrânilor din viața monahală românească, la care s-ar adăuga un „păcat” al smereniei prin lipsa lor de promovare corespunzătoare: bătrânii sunt „mărturii vii” care, prin prezența lor, atrag și polarizează tineretul. Această stare se datorează „Decretului 410/59 prin care toți călugării sub cincizeci de ani au fost scoși din mănăstiri. (...) Exemplul viu este cel care mobilizează. Există multe cărți, dar poate nu ai chef să citești cartea. Dracul știe cum să lucreze ca să te facă să nu o citești”. Unul dintre acești bătrâni va fi fost părintele Paisie Olaru despre care starețul spune că „nu este valorificat cum trebuie. Dar poate că Dumnezeu i-a respectat dorința de smerenie. Poate că am păcătuț puțin prin această smerenie. Vremea este acum de așa natură că ar trebui să nu mai ținem ascuns. Foarte multe lucruri spuse de și despre ei, bune, frumoase, nu s-au păstrat (se spunea că acest părinte era «dragostea întrupată»), ci lucruri destul de proaste din care nu se întrevede că ar fi fost ceva deosebit în legătură cu ei”. Bătrânii sunt istoria vie așa că „Modelele (duhovnicilor, părinților) țin aici loc de regulă” (*ibid.*, 16). În concluzie, „sporiirea celor pe care dumnezeiescul har îi cheamă se datorează prezenței Bătrânului duhovnicesc. Cel care se face următor unui Bătrân duhovnicesc și înaintează întru virtute se aseamănă învățăcelului care are un dascăl bun” (Monahul Iosif Vatopedinul, 2004, 55).

O latură importantă a obștii mănăstirești este *disciplina*. Această disciplină trebuie înțeleasă în contextul specific obștii. „Discipolul” care se supune unei „discipline” se supune prin întreaga asumare a libertății sale. Știe că această disciplină nu este una care are rolul de a asigura funcționarea unei comunități (de exemplu, disciplina în cazărmlile militare), ci una al cărei rol primordial este ajutorarea *individului* pe drumul mântuirii sale. „Prescripțiunile (disciplinarea mâncării, a somnului, a vorbirii, a gândurilor, a îmbrăcăminte etc.) nu ar fi necesare dacă natura umană nu ar fi slabă și dacă monahul nu ar fi în primejdie de a-și uita țelul și de a cădea în compromisuri care pot muta centrul de greutate al preocupărilor sale pe preocupări materiale” (Plămădeală, 2004, 128). Ca în orice comunitate umană, și aici se întâlnesc abateri disciplinare. Principalele abateri disciplinare remarcate la Mănăstirea Turnu au fost cele legate de comportamentul din timpul slujbelor. Ținuta spirituală la slujbe presupune gravitate, solemnitate. Orice altă discuție reprezintă o impietate față de ipostasurile Treimii, cărora Li se aduc rugăciuni de laudă, de cerere, de mulțumire etc. Cu toate acestea, discuțiile „informale” erau frecvente și tolerate. Această stare de fapt este explicată de fratele Cristian ca o concesie făcută naturii umane, afectată de slăbiciune mai ales în vârstele tinereții (majoritatea viețuitorilor obștii au sub treizeci de ani), ca un compromis între această natură umană și dispoziția de a fi în rugăciune permanentă, dispoziție care se obține după lungi ani de *nevoințe*<sup>16</sup>: „Majoritatea fraților sunt tineri. Slujbele sunt mai lungi ca în alte părți și plictisitoare. Nici ocuparea cu altceva (citirea pomelnicelor<sup>17</sup> etc.), nici metaniile, nu reușesc să te scoată la un moment dat din rătăcirea gândului, ci doar discuția cu altcineva. Adevărul e că nu se mai urmează

rânduiala ca altădată. De asemenea, munca la mănăstire și slujbele lungi induc starea de oboseală pe care tinerii o suportă mai greu. De aceea vorbesc”. Dintr-o altă perspectivă, distragerea voită pentru câteva minute de la programul slujbei poate avea și o altă cauză: smerenia, respectiv fuga de mândrie; decât mândria că la slujbă am fost orientat cu spiritul cum trebuie către Dumnezeu, mai bine culpabilitatea că am vorbit de altele. Se revine la smerenie care pătrunde absolut toate aspectele vieții monahale<sup>18</sup>.

Ce reprezintă obștea pentru viețuitorii obștii? Un prim răspuns a fost dat deja: un mijloc de mântuire. În plus, faptul că legăturile se exprimă în termeni de „frate” și de „părinte” face ca, bazate pe preceptul evanghelic al iubirii față de celălalt, obștea să reprezinte o familie. S-ar putea vorbi de obștea mănăstirească prin extinderea termenului de „familie”. Expresia potrivită ar fi aceea de *familie obștească*. Diferența rezidă în distincția făcută la începutul lucrării între „aruncat” și „asumat”: într-o familie „laică”, indivizii sunt în legături de afectivitate, de iubire poate, dar în care cel mai adesea sunt aruncați (cazul particular al relației fiu/părinte). În obștea mănăstirească, varianta este numai a asumării și a iubirii față de celălalt din obște. Drept rezultat, activitățile din interiorul obștei sunt asemănătoare activităților dintr-o familie: „Știm că într-o mănăstire există o rânduială comună pentru toți: rânduiala pentru slujbă, pentru muncă, pentru masă, pentru canonul personal de la chilie, pentru relațiile ierarhice, pentru primiri de novici, pentru plecările în afara mănăstirii. Toate acestea se prezintă ca și rânduilele dintr-o familie. Obștea e de fapt o familie. Sunt rânduile nescrise. Cine își scrie rânduile pentru soție, pentru copii, pentru o eventuală soacră sau chiar pentru capul

familiei? Dar ele există” (*ibid.*, 152). Aceeași percepție o au și viețuitorii Mănăstirii Turnu. Pentru Părintele Petru, a cărui ascultare în respectiva săptămână era de preot slujitor la altar, „Obștea este drumul cel mai ușor spre mântuire.” și „Obștea e ca o familie”. În plus, se folosește și de un termen estetic: „*E frumos în obște*”. Părintele Arsenie se află în mijlocul obștii ca în mijlocul unei familii, în sensul curent al cuvântului: „Aici este mama mea, aici este tatăl meu, aici sunt frații mei”.

Tot acest fapt de a viețui în obște are darul de a duce la liniștirea, la *isihia* viețuitorului. Existența în obște trebuie să fie o existență a bucuriei. „Călugăria înseamnă bucurie!” este sentința fratelui Cristian, sentință trecută prin gurile a nenumărați părinți. Grija, depresia și alte tare ale omului modern nu-și au locul în obștea mănăstirească. Ele sunt obstacole pe drumul mântuirii, iar menirea obștii este de a ajuta la înlăturarea lor. La ascultări, la servitul mesei, spiritul cotidian de a exista nu este, cum ar fi de așteptat, unul grav, posomorât. Frații și părinții Mănăstirii Turnu glumesc între ei, adesea se ironizează. Nu se supără nimeni. Gluma, ironia poate nu sunt mijloace potrivite pe drumul mântuirii și îndumnezeirii. Mai degrabă ele sunt instrumente în slujba unuia dintre principiile care guvernează întreaga viață individuală și de obște: smerenia. Aflându-mă într-o dispoziție gravă, „serioasă”, mă pot mândri că nu sunt ca ceilalți. Pilda fariseului răsună în urechile tuturor. Drumul mântuirii și al îndumnezeirii este drumul adevărului. Iar semnele adevărului sunt (după Grigorie Palama, sec. al XIV-lea) „liniștea duhovnicească, bucuria, pacea, smerenia, încetarea plăcerilor și a patimilor, buna dispoziție sufletească”.

## Rudenia în obștea mănăstirească

Ca în orice familie, fie ea și „obștească”, viețuitorii obștii mănăstirești sunt rude. Deosebirea față de familia laică este că în cazul obștii mănăstirești rudenția este strict spirituală. Legăturile de rudenie în familia laică pot fi legături de sânge (mamă/fiică), afective (soț/soție), spirituale (naș/fin) etc. În obștea mănăstirească întâlnim numai rudenția spirituală. Dacă se întâmplă ca într-o mănăstire să se afle doi frați de sânge, această legătură nu este recunoscută<sup>19</sup>.

Novicele care aspiră să devină monah, odată intrat în obștea mănăstirească dobândește statutul de *frate*. Este frate cu toți membrii obștii. Mai mult decât atât, se consideră frate cu membrii oricărei alte obști, mănăstirească sau nu. Apelativul de politețe utilizat în acest caz este „frăția ta”, „frăția sa”. Odată călugărit, fratele devine *părinte*. Lămurirea conotației acestui termen-statut începe dintr-un anumit loc : chilia.

„Chilia este școala monahului.” (*Ibid.*, 15) „Chilia este în Răsărit ca și locul inimii, pentru că înainte de a fi loc de dormit, e loc de rugăciune, de reculegere, de meditație, de însingurare” (*ibid.*, 58). Care este legătura între „chilie” și „părinte”? Părintele Pavel lămuirește sensul cuvântului „chilie” ca fiind în grecește „pântece”. Chilia este pântecele de unde monahul se naște. Se naște pentru o lume nouă concomitent cu moartea pentru lumea veche. Chilia este locul libertății sale absolute spre care se naște. De aceea, monahul își este propriul său părinte.

Un alt sens al cuvântului „părinte” este de „povățuitor”. Trecut prin multe nevoițe și încercări, părintele este un povățuitor (Părintele Arsenie). Din acest motiv, starețul este părintele obștii. Este

părinte al obștii cum Iisus Hristos va fi fost părintele ucenicilor săi. Preotul de mir<sup>20</sup> este părintele mirenilor săi. Conotația arhetipală este aceea de păstor al turmei. Statutul de părinte presupune hotărârea și dorința definitivă de înaintare pe drumul sfințeniei. Apelativele de politețe în acest caz sunt „Sfinția ta”, „Sfinția sa”.

Statutul de „părinte” nu înseamnă atât o înaintare în ierarhie, cât o adâncire în smerenie. Monahii își spun unul altuia „părinte”. Până la călugărire (ritualul tunderii) vor fi fost frați. A fi frate cu cineva înseamnă a fi egal cu acela. Odată ce îl numești „părinte”, te smerești, îl recunoști ca fiindu-ți povățuitor, învățător.

O rudenie spirituală și mai strânsă se vedește în ceremonia de călugărire. În cadrul acestei ceremonii de un dramatism aparte, deoarece implică părăsirea pentru totdeauna a lumii vechi, a lumii patimilor și păcatului și nașterea în lumea nouă a celor aflați pe drumul mântuirii, pe lângă aspirantul la statutul de monah, intervin alte trei personaje : *nașul*, *starețul* și *duhovnicul*. „De stareț trebuie să se asculte în viața de obște a mănăstirii, de duhovnic de cele legate de canonul personal de rugăciune și de faptele personale, iar de naș în sfaturile privitoare la modul cum trebuie să se descurce în viața de toate zilele și între poruncile celor doi de dinainte” (*ibid.*, 36, sublinierile îmi aparțin). Ritualul tunderii<sup>21</sup> înseamnă și botezul pentru noua viață. Aspirantul este condus la altar de către naș care îi va da și noul nume. Nașul va rămâne toată viața un povățuitor și un îndrumător alături de stareț.

De o importanță capitală în viața monahului este *duhovnicul*. Rolul duhovnicului implică o mare responsabilitate. Duhovnicul este una din treptele de legătură între ipostaturile Treimii și monah. Este administratorul uneia din cele șapte Taine<sup>22</sup>,

spovedania. Purificarea de păcate a monahului (păcate „cu gândul, cu fapta sau cu lucrul”) se face prin mărturisirea acestora duhovnicului. El este singurul capabil să le dezlege. „Convorbirea cu un duhovnic e întotdeauna sacramentală. În cadrul spovedaniei, el pregătește pentru împărțășanie”<sup>23</sup> (*ibid.*, 200). Monahul nu-și poate schimba duhovnicul fără aprobarea acestuia. Canonul care se dă celui ce se spovedește (canon de rugăciune, metanii etc.) nu este propriu-zis o penitență; este o angajare a credinciosului dezlegat de păcatele sale de a nu le mai săvârși pe viitor. Duhovnicii se recrutează adesea dintre bătrâni deoarece „el (duhovnicul) trebuie să aibă în primul rând dragoste. Legate de dragoste sunt compătimirea, iertarea, capacitatea de a conduce sufletele încetul cu încetul, fără opintiri, fără artificii, spre un lent și sigur progres spiritual. Și mai ales să garanteze autenticitatea învățăturilor și îndrumărilor sale prin exemplul vieții proprii” (*ibid.*, 224). Această recrutare nu o face o instituție. Se realizează firesc, prin intermediul credincioșilor.

În cazul obștilor mari, cele trei persoane – nașul, starețul, duhovnicul – sunt diferite. În cazul obștilor mici, cum este obștea Mănăstirii Turnu, cele trei statute sunt deținute de una și aceeași persoană, în speță starețul. Părintele Pavel consideră că această variantă ajută mai bine călugărul în scopul său: un gând ascuns față de stareț poate fi mărturisit nașului, unul față de naș duhovnicului, și așa mai departe<sup>24</sup>.

## Ierarhia în obștea mănăstirească

Specificul ierarhiei în viața monahală îl reprezintă faptul că (așa cum s-a evidențiat deja) ea nu este structurată pe baza

unor relații de putere. Ierarhia verticală, pătrunsă fiind de orizontalitate prin aceea că fiecare slujește celui alt, nu este propriu-zis o ierarhie. Reprezentantul autorității mănăstirești este starețul. Dar „Numai în perspectiva și în climatul iubirii când iubirea devine principiul organizator al autorității și al libertății, autoritatea nu înseamnă tiranie, iar libertatea nu înseamnă anarhie” (*ibid.*, 78). În obștile mari există un Consiliu al Mănăstirii și un Consiliu Duhovnicesc în care se discută problemele mănăstirii de orice natură ar fi ele. Egumenul mănăstirii este un fel de locțiitor al starețului, iar economul posedă autoritatea pe linie administrativă. La locul ascultării sale (zootehnie, bucătărie etc.) fratele sau părintele respectiv își poate organiza activitatea, iar cei din jurul său, indiferent de statutul lor, se supun. Nu există „nu fac acest lucru pentru că nu este conform rangului meu”. La Mănăstirea Turnu, și foarte probabil că obiceiul este același la toate mănăstirile, ierarhia se observă cel mai bine în timpul servitului mesei. În capul mesei se află părintele stareț, lângă stareț, părintele egumen, în fața egumenului, părintele econom, apoi ieromonahii<sup>25</sup>, monahii, frații și, în cele din urmă, vizitatorii.

Părintele Pavel spune că nimeni nu-și face probleme cu rolul pe care îl are în mănăstire. Mănăstirea nu este ca o comunitate profesională. Deși la ascultare poate interveni și un reflex ierarhic de tipul „fac acest lucru pentru că îmi spune șeful”, principiul de bază al ascultării rămâne dragostea de aproapele.

Adevărata ierarhie este însă de altă natură. Cristian, vizitator frecvent al acestei mănăstiri, student la stomatologie, consideră că „Aici nu există individualism chiar dacă așa ar părea. Prima dată se acordă atenție lui Dumnezeu, apoi obștii, apoi ție.” E vorba de o ierarhie care în comunitățile

de altă natură apare cel mai adesea răsturnată. „E un lucru deosebit și minunat în contextul actual, pentru că individualismul respinge într-un fel relația dintre oameni. Prin această ierarhie, prin faptul că el se gândește întâi la mine și, după aceea, la el, există o comunitate și o armonie; la rândul meu mă simt dator să mă gândesc întâi la el. Legătura dintre noi se întrepătrunde prin voia celuilalt. E o legătură mult mai frumoasă pe care în alte contexte și în alte grupuri nu o întâlnești. Astfel de legătură eu – ceilalți, în care «eu» se gândește întâi la «ceilalți» nu ar fi un principiu funcțional în lumea cotidiană deoarece ar trebui să fii foarte stabil pentru a te gândi întâi la ceilalți. Dacă nu o faci din iubire, ci din oarecare fățarnicie, nu merge.”

## Accesul în monahism

Nu se știe care sunt mecanismele (psihologice sau de altă natură) care declanșează dorința novicelui de a se alătura obștii mănăstirești și de a-și închina viața mântuirii, slujirii aproapelui, slujirii și contemplării lui Dumnezeu. În mediul bisericesc, această dorință este numită *chemare*. Intrarea într-o biserică, citirea unei cărți, o convorbire cu un monah, sunt tot atâtea modalități prin care se declanșează *chemarea*. Alte semne pot indica o chemare ascunsă: neadaptarea la lumea cotidiană etc. În alte cazuri, chemarea se poate descoperi în urma unor traume existențiale: o nenorocire personală etc. Cert este că, într-o zi, novicele se înființează la poarta mănăstirii. La jumătatea secolului al XX-lea încă se mai aplicau așa numitele *ispitiri la poarta mănăstirii*. Î.P.S. Antonie Plămădeală, în volumul său, descrie câteva astfel de ispitiri. Acestea sunt un fel de test prin care se examinează hotărârea și

voința novicelui. Unele dintre aceste probe pot fi absurde. Însă, cu cât sunt mai absurde, cu atât se verifică mai bine voința novicelui. La Mănăstirea Turnu nu se practică astfel de examinări. Fratele Aurel, venit în iunie 2004, relatează că a fost pur și simplu primit. Nimeni nu l-a ispitit cu nimic, nici măcar nu i s-a zis că va fi greu. În prima seară la Mănăstirea Turnu, cineva m-a apelat cu „Sunteți pus pe fapte mari, frate. Orice începător este pus pe fapte mari”<sup>26</sup>. Odată alăturat obștii, schimbarea decorului, schimbarea modului de viață, dă naștere unui șoc cultural. Pe lângă ajutorul obștii, studierea vieților Sfinților Părinți este un alt sprijin pentru depășirea acestui șoc: „Prin cercetarea vieților părinților (Efrem Katunakiotul) învățase destule lucruri, astfel încât a trecut cu bine peste primele valuri ale gândurilor și ale întregului război ce se ivește odată cu schimbarea felului de viață” (Monahul Iosif Vatopedinul 2004, 26).

Ce este monahul? O definiție de genul „«Monahismul este o viață bazată pe sensul transcendenței lui Dumnezeu» nu aduce nici o clarificare. Toți creștinii trăiesc sensul transcendenței lui Dumnezeu. (...) Caracterele specifice monahului sunt cele trei voturi: *ascultarea* fără condiții, *sărăcia* de bună voie și *castitatea*. Toate trei au o singură rațiune: să permită monahului să se purifice de egoism și să creeze în el însuși disponibilitatea pentru Dumnezeu și pentru poruncile Sale (...) prin propria sa voință, cu bucurie, în perspectiva presantă a unui scop care îi angajează întreaga persoană, căruia el nu a reușit să i se sustragă” (Plămădeală, 2004, 289).

După o perioadă mai scurtă sau mai lungă petrecută în mănăstire, novicele poate cere „tunderea” în monahism. „Rânduiala tunderii (...) îl leagă pe monah de loc, de mănăstirea în care acceptă ceremonialul, de obștea cu care se înfrățeste, de starețul

care îi devine *părinte* și care îi dă un nume nou, ca la o adevărată naștere, de cele trei voturi, de haina pe care o primește piesă cu piesă, cu arătarea simbolului fiecăreia, de *Rugăciunea lui Iisus*, care se dă odată cu metaniile și cu învățătura cum să le folosească. Rânduiala tunderii îl învață smerenia, îl învață cum să mănânce, cum să doarmă, cum să vorbească” (*ibid.*, 34). Legarea de loc, de mănăstire, este o legare *ad litteram*. Monahul este monah numai în măsura în care activitatea sa se desfășoară în preajma mănăstirii. În cazul Mănăstirii Turnu, doi viețuitori din obște, șoferul și un alt frate a cărui ocupație profesională este aceea de medic de la Spitalul de Urgență din Ploiești, prin activitatea lor care se derulează în majoritatea timpului în afara mănăstirii, nu pot deveni călugări. Fac parte din obște, trăiesc ca obștea, dar nu pot fi călugări<sup>27</sup>.

## Arhetipuri și repetarea lor ; rugăciunea, slujbele

În studiile sale asupra religiilor, Mircea Eliade<sup>28</sup> vorbește de așa-numita repetare a arhetipului. O activitate prezentă are sens dacă repetă condițiile primordiale esențiale în care se va fi petrecut cândva. Totul în viața monahului și a obștii monahale este o repetare a arhetipurilor. Această repetare nu este o *Imitatio Christi*. Această repetare, de aici, urmare a modelului, se face în condițiile particulare de existență de acum. Câteva exemple vor fi în stare să lămurească repetarea arhetipală.

Obștea mănăstirească urmează în organizarea sa modelul primelor comunități creștine : „Credincioșii erau toți împreună și aveau toate de obște ; își vindeau moșiile și averile lor și le împărțeau tuturor după trebuința ce aveau fiecare (...). Mulțimea celor ce crezuseră aveau o inimă și un

suflet și nimeni nu zicea că din averile lor e ceva al lor, ci toate le aveau de obște” (Faptele apostolilor, II, 44-45 ; IV, 32). Starețul urmează lui Hristos. Este „«omul lui Dumnezeu» prin care vine cuvântul” (Plămădeală, 2004, 119). Ascultarea însăși, pe treapta sa cea mai înaltă, devine arhetipală : „Trepte ale ascultării : Cea dintâi – fac ascultare ca să nu mă arăt neascultător, de vreme ce ascultarea este dogmă în viața bisericească, având ca pildă pe Izbăvitorul nostru. (...) Cea de-a doua – fac ascultare să-mi agonisesc răsplată. Este mai bună decât întâia treaptă, însă nu desăvârșită. (...) Cea de-a treia – fac ascultare din evlavie și iubire față de starețul care dă porunca și care ține locul lui Hristos. Ascultarea noastră față de el străbate până la Domnul nostru. Aceasta este taina Bisericii noastre, care e prelungirea trupului lui Hristos prin noi toți laolaltă.” (Monahul Iosif Vatopedinul, 2004, 73).

Situațiile arhetipale pătrund în textele rugăciunilor și mai ales în slujbele bisericești. Rugăciunea este „cel mai important mijloc de legătură directă între creaturile raționale și Creatorul lor” (Plămădeală, 2004, 231). Câteva cuvinte ale Părintelui Efrem Katunakiotul, monah la muntele Athos, puse pe hârtie de monahul Iosif Vatopedinul, lămuresc sensul, importanța, și efectele rugăciunii : „Felurile rugăciunii sunt însă multe : de cerere, de mijlocire, de mulțumire, de preaslăvire” (Monahul Iosif Vatopedinul, 2004, 90), „Rugăciunea este lucrarea cea mai istovitoare și mai dureroasă (...) Este lucrarea minții. Or, tocmai aceastei minți răpite de împrăștiere și de curiozitate nu-i este pe plac îngrădirea și închiderea în «temniță». Aceasta se întâmplă până ce harul deschide ușa simțirii «celel întru Dumnezeu». Când se petrece lucrul acesta, mintea nu mai voiește în nici un chip să se despartă de dulceața unirii cu Dumnezeu, întru care este hrana

și desfătarea îngerilor, slava și bucuria dreptilor, și gustul vieții veșnice. (...) Cele despre rugăciune nu pot fi puse în cuvinte, ci mai degrabă se trăiesc, și astfel cei care le pătimesc cunosc negrăita ei măreție” (*ibid.*, 92) „Rugăciunea are să vă poarte către o stare în care veți vedea întreaga zidire într-o frumusețe de nespus. Natura însăși vă va vorbi, vă va zâmbi. Nu în înțelesul că ea s-ar schimba, devenind când liniștită, când sălbatică, ci înțelegând prin aceasta că se poartă și ea pe măsura buneii aplecări a sufletului vostru. Atunci când sufletul vostru va primi această sfințire prin rugăciune, veți vedea toată făptura cufundată într-o bucurie de negrăit. Când veți sui prin rugăciune la măsuri mai înalte, veți vedea natura într-o stare duhovnicească și mai înaltă. Întreaga zidire se va ruga împreună cu voi. Și toate acestea sunt abia începutul” (*ibid.*, 97).

Rugăciunea se face oriunde. Locul privilegiat al rugăciunii este chilia. În chilie, în „școala monahului”, călugărul învață *regula și măsura*: „În locul regulei, părinții îl trimit pe monah în chilie. Chilia îi va da regula. Adică meditația, cunoașterea de sine, propria măsură” (Plămădeală 2004, 15). Rugăciunea „eficientă” se face în intimitate. Chilia este simbolul libertății și intimității monahului. Este locul său de retragere, de satisfacere a nevoii de însingurare. „Chilia – fel foarte nimerit de a împăca viața de obște, în comun, cu viața idioritmă, cu nevoia fiecăruia de a avea și viața lui personală” (*ibid.*, 188).

Din altă perspectivă, rugăciunea este o armă de luptă. Monahul se află într-o stare permanentă de război; război cu ispitele și cu diavolul, „vrăjmașul”. Hainele monahului sunt ca o uniformă ostășească. Monahul este „ostaș al lui Hristos”. Fratele Cristian de la Mănăstirea Turnu descrie cum trebuie să doarmă monahul: îmbrăcat, încins cu centura, să fie gata de luptă. Să

„sară” la luptă prin rugăciune, prin metanii, când vine ispita.

Slujbele bisericești sunt un alt aspect al rugăciunii. Ele sunt dovada cea mai concretă a tradiției, a comuniunii cu predecesorii, sunt rezultatul unei îndelungi evoluții la care și-au adus aportul generații de părinți. Câteva citate din *Tradiție și liberate...* vor revela unele aspecte legate de slujbe și importanța lor: „*Tipicul slujbelor* așa cum s-a moștenit din vechime, e o îndatorire constantă care nu poate fi nicidecum călcată sau modificată. Slujbele cântate sau psalmodiate, dimineța, seara și la miezul nopții, sunt îndatoriri sfinte, fiind în același timp rugăciune, asceză și nevoie” (*ibid.*, 48). „Cântecul Ortodoxiei (...) vin din adânc de istorie, aducând cu ele gândirea și mireasma sfinților care le-au alcătuit, și harul cu care le-au impregnat și care se transmite prin ele, și e simțit ca atare de cei care le cântă sau ascultă. Prin ele ortodoxul participă la sacru și se leagă, ca o verigă nouă, la lanțul de aur al comuniunii cu cei de dinainte care s-au rugat cu aceleași cuvinte și cu aceleași melodii, asigurând transmiterea lor mai departe. Se roagă pentru ei și pentru sine și știe că într-o zi, cu aceleași rugăciuni și sentimente, se vor ruga pentru el și cei ce îl vor urma în șirul generațiilor viitoare. El are puternic sentimentul că e viitorul viu și credincios al celor trecuți și trecutul viu și credincios al celor ce vor veni. Slujbele asigură astfel condiția comuniunii cu Biserica în totalitatea ei din cer și de pe pământ, de ieri, de azi și dintotdeauna” (*ibid.*, 52).

Slujbele, și în special liturghia, introduc un sens al misterului. Prin intermediul slujbelor, omul își capătă deplinul său statut existențial, „trăirea întru mister și revelare” (Lucian Blaga): „Liturghia și viața monahală păstrează sensul misterului, al sacrului; ele sunt trăite și participate

ca sacre, ele sunt mereu noi și înnoite și răspund exigențelor tuturor timpurilor într-o manieră inepuizabilă, căci misterul este, prin definiție, inepuizabil. Când se pierde simțul misterului, caută să se înlocuiască fără încetare cu ceva, pentru că prin orice ar fi înlocuit, acel lucru îmbătrânește repede și se caută mereu tot altul și altul” (Plămădeală, 2004, 285).

În ceea ce privește denumirea slujbelor, modul lor de dispunere, simbolistica și situațiile arhetipale<sup>29</sup>, câteva amănunte sunt oferite de Părintele Pavel de la Mănăstirea Turnu. Slujbele se dispun pe trei categorii: Sfintele Taine, Sfintele Ierurgii și Laudele. Principalele slujbe din rânduiala mănăstirească sunt Laudele. Laudele sunt zilnice și sunt în număr de șapte. În fond, sunt mai multe, dar sunt astfel grupate încât rămân doar șapte, dispuse în cinci categorii. Acestea sunt: mezonoptica, utrenia, ceasurile, vecernia, pavecernița. Ceasurile corespund momentelor rânduiei mântuirii noastre, din petrecerea lui Hristos pe pământ. De exemplu, Ceasul 3 (ora 9 dimineața) este momentul când s-a coborât Sfântul Duh peste apostoli, Ceasul 6 (la amiază), când s-a răstignit Hristos, Ceasul 9 (ora 3 după amiază), când și-a dat duhul pe cruce. Vecernia este legată de slujbele de seară în *Vechiul Testament*. Se face seara și reprezintă începutul zilei liturgice (o zi liturgică începe seara și se termină seara următoare). La vecernie, soarele apune și trebuie aprinsă lumina. Această lumină este simbolul Sfintei Treimi. Vecernia este prin excelență slujbă a *Vechiului Testament*, de așteptare a lui Hristos. Pavecernița se face înainte de culcare. Utrenia este slujba prin care se laudă Învierea. În zorii zilei, în momentul când prima rază de soare intră pe geamul altarului, preotul trebuie să cânte doxologia „Slavă celui ce ne-ai arătat nouă lumina”. „Laudă” este sinonim cu „mărire”

sau „slăvire” având în același timp și altă semnificație. „Slava” se arată în lumina suprafirească ce-L înconjoară pe Dumnezeu, iar „mărirea” laudă măreția lui Dumnezeu.

## Relația cu lumea „din afară”

Obștea mănăstirească nu este o comunitate închisă, autarhică. În condițiile de existență actuale,<sup>30</sup> izolarea nici nu ar fi posibilă. În paragraful de față se va vorbi de relațiile pe linie duhovnicească, simbolică și de altă natură, urmând ca relațiile pe linie administrativ-comercială să fie inserate în paragraful următor.

Ocupația de căpetenie a monahului este rugăciunea. Oricare ar fi felul rugăciunii, monahul nu o adresează numai în numele său. Prin rugăciune, el se solidarizează cu toate ființele umane; mai mult decât atât, obligația monahului este de a se ruga pentru oamenii care nu sunt atrași spre rugăciune. După cum sintetizează Părintele Cleopa, „Datoria noastră este să ne rugăm pentru cei care nu au timp să se roage, pentru cei care nu au credință, pentru cei care nu au speranță. Dacă ne-am ruga numai pentru noi înșine, nu ne-am împlini misiunea și vom fi pedepsiți pentru egoismul nostru” (*ibid.*, 186). Rugăciunea se face *pentru* vii, dar și *pentru* morți. Despre Părintele Efrem Katunakiotul se spune că „Ca liturghisitor (...) se îngrijea însă în chip deosebit de cei adormiți, ca unii ce pleaseră deja dintre noi și poate erau uitați. De multe ori, așa cum ne spunea, avea descoperiri despre starea celor pe care îi pomenea. Când uita vreo dată să pomenească pe oarecari, simțea că aceștia i se plâneau. Cereea ca după liturghie să existe întotdeauna colivă, pentru săvârșirea pomenerii celor adormiți” (Monahul Iosif Vatopedinul, 2004, 42). În timpul slujbelor, viețuitorii obștii aflați

la slujbă, indiferent de statutul lor, pot fi văzuți citind așa-numitele *pomelnice*. Un pomelnic este o bucată de hârtie cu nume ale viilor sau ale „adormiților” înscrise pe ea, pe care credinciosul o dă preotului de la altar (mai ales în timpul slujbei de liturghie), pe la ușa din stînga iconostasului. Pe bucata de hârtie sunt trecute prenumele celor pe care credinciosul îi vrea pomeniți. Uneori se menționează și anumite cereri de sănătate, ajutor etc. Aceste pomelnice sunt citite în timpul slujbelor o perioadă variabilă de timp, de obicei între câteva săptămâni și șapte ani. Credinciosul înmânează preotului pomelnicul însoțit de o lumânare și de o jertfă, simbolizată printr-o sumă de bani. Această acțiune – de pomenire a numelor credincioșilor în timpul slujbelor – este relația primordială dintre obștea mănăstirească și credincioșii „din afară”. Dar monahul nu se gândește numai la ființele umane. Întreg Universul este avut în vedere în rugăciunile și meditațiile sale. De aceea, „creștinismul cosmic”, cum îl va fi numit Mircea Eliade, nu putea înflori decât într-un spațiu creștin în care omul se simte solidar cu Universul. După cuvintele lui A. Plămădeală (2004, 101), „În Ortodoxie există un anumit sentiment al materiei care trebuie sfințită odată cu sufletul și prin aceasta comuniunea profundă pe care o resimte creștinul răsăritean cu cosmosul, cu întreaga creație a lui Dumnezeu”. O altă relație vie între mănăstire și credincioșii „dinafară” este spovedania sau mărturisirea. Adesea, mănăstirile și Părinții cu aleasă trăire duhovnicească sunt căutați de mulțimea de credincioși pentru spovedit. Ca și relația monah/duhovnic, relația credincios/duhovnic este una personală și sacramentală. Credinciosul laic se „dezeleagă” de păcatele sale prin această legătură cu duhovnicul său. La Mănăstirea Turnu, starețul este nu numai duhovnic al obștii,

ci și al multor persoane din afară, unele din București. Așteptând să fie spovedit, credinciosul are o atitudine gravă. Știe că se află în fața unui examen existențial de primă importanță. Mărturisirea păcatelor este un lucru greu de făcut. Adesea, mărturisirea unor păcate mai grave este amânată.

Legătura dintre obștea mănăstirească și lumea „dinafară” nu este doar una pe linie duhovnicească. Obștea este interesată de problemele lumii contemporane pentru că aceste probleme sunt și problemele sale. „Din afară” nu implică un sens de excluziune. După cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur : „Te înșeli amarnic de crezi că unele sunt datoritiile omului din lume și altele ale monahului. Diferența dintre ei e doar aceea că unii se însoară și alții nu, încolo au toate răspunderile” (*ibid.*, 14). În obștea Mănăstirii Turnu se discută politică (deși monahul nu e chiar un cetățean, nu votează)<sup>31</sup>. Unii dintre ei sunt chiar foarte bine informați. În chiliile în care am intrat existau și aparate de radio. Politica nu se cunoaște însă de la radio, ci din discuțiile cu pelerinii care se perindă pe la mănăstire. La masa de prânz, moment în care, de obicei, se adună toată obștea, se discută printre altele și probleme ale societății contemporane. Chestiuni precum „educația sexuală la copiii de grădiniță”, „liberalizarea homosexualității în Olanda”, „coasta de vest a S.U.A. locul favorit al libertinajelor” sunt discutate, dar nu cu intenția judecării lor, ci mai degrabă din grija față de soarta umanității.

De asemenea, lumea pe care o lasă în urmă nu îi este monahului o lume străină. Fratele Aurel și Părintele Atanasie își povesteau cu multă însuflețire episoade din copilăria lor. Se pare că nu există o copilărie a monahului și una a mireanului. Există doar copilăria. La masă, obștea se amuză adesea de anumite fapte, întâmplări în care sunt implicate personaje din,

de exemplu, colonia din apropierea mănăstirii sau personalități din conducerea administrativă regională.

Sosirea Crăciunului a fost marcată festiv. În holul stăreției se afla un brad înalt, frumos, împodobit cu beteală roșie și albastră, globulețe, îngerași și două instalații de lumini. Beteală roșie împodobește intrarea în trapeză (sala de mese), iar o coroniță de brad aștepta să fie instalată pe o ușă. „Avem și frați de optsprezece ani, să-i bucurăm și pe ei” răspunde părintele stareț. E vorba de fratele Aurel căruia i-ar plăcea ca în fiecare zi să fie Crăciunul, deoarece de Crăciun este o mare armonie între oameni.

O parte dintre membrii obștei au absolvit sau urmează instituții de învățământ superior (părintele Pavel a terminat Teologia și actualmente urmează Medicina, părintele Petru urmează Agricultură, părințele Paisie, Teologia etc.).

## **Administrație, dotări utilitare, venituri și regimul culinar al Mănăstirii Turnu**

În administrare, principalele roluri (cum s-a scris deja) revin starețului și economului. Lucrurile și problemele pe linie administrativă se discută, de obicei, după masa de prânz. Discuția este un fel de „ședință”. Starețul informează obștea și este informat de urgențele care apar. De exemplu, activitatea de curățenie în stăreție, în chilii și trapeză pentru întâmpinarea Crăciunului, montarea policandrului în biserică, cumpărăturile de făcut pentru meniul de a doua zi etc. Toate acestea se discută în liniște și fiecare vine cu propuneri. După un consens, se împart ascultările. În obștile mai mari, de o sută de viețuitori, s-ar putea ca procedul să fie altul, în care economul, la o anumită oră,

de obicei dimineața, distribuie ascultările obștii.

Chiliile (circa 15-20), stăreția și trapeza, bucătăria, camera, beciul, sunt în aceeași clădire, cu un etaj, la vreo 400 m de biserică. Clădirea este dotată cu încălzire centrală de la două sobe instalate în bucătărie și în trapeză. Există o toaletă cu două cabine și un duș cu boiler. La bucătărie, la baie și în holul mare al stăreției se află chiuvete cu apă curentă. Cele două sobe se încălzesc cu lemne. Există o ascultare specială pentru întreținutul focului în sobe astfel încât, pe perioada nopții, caloriferele din chilii să fie calde. Obștea dispune de două aragaze mari (fiecare cu câte cinci ochiuri deasupra) pentru prepararea hranei. Alte electrocasnice și utilitare: frigider, mașină de spălat, filtru de cafea, prăjitor de pâine, flex de tăiat gresia, ferăstrău mecanic („drujbă” în jargon popular) pentru tăiat lemnele. Pentru deplasări și aprovizionare se folosește un automobil „Dacia”. Undeva, lângă sectorul zootehnic se afla un tractor. Există un telefon fix. Starețul se află în „posesia” a două telefoane mobile. Orice viețuitor poate avea un telefon mobil. Încălzirea bisericii se face cu o instalație G.P.L.

Mănăstirea dispune de circa cincizeci de hectare de teren în jurul mănăstirii și douăsprezece undeva la munte; de câteva zeci de stupi. Există un sector zootehnic cu cinci vite mari și trei mici și o curte cu aproape o sută de găini și bibilici. În întreținerea sectorului zootehnic, obștea se folosește și de doi muncitori plătiți din colonia din apropierea mănăstirii. Această colonie are vreo treizeci și cinci, patruzeci de familii și este alcătuită din foști muncitori de la fosta fermă zootehnică din apropiere. Acum nu mai au de lucru. Călugării sunt o prezență obișnuită în viața localnicilor coloniei, după cum și aceștia sunt o prezență cotidiană în viața călugărilor. Pentru alte

treburi de circumstanță, obștea se ajută de muncitorii din colonie. Părintele Petru, vara, câteodată joacă tenis de picior cu adolescenții de aici: „Asta îi amuză, îl văd pe popa jucând tenis”<sup>32</sup>. Mierea se vinde în biserică, la masa episcopului (masa de unde se vând lumânări, iconițe și alte articole bisericești). Alte venituri sunt din donații, din jertfele de la altar și din „prinoase” (jertfe de mâncare, în Vechiul Testament; prinoasele sunt *date* de *pomană* de credincioși). S-ar putea să existe și o redistribuire a veniturilor de la nivelul Episcopiei (organul ierarhic superior în subordinea căruia se află mănăstirile de pe un anumit teritoriu – de obicei județean).

La Mănăstirea Turnu nu se consumă carne. În timpul postului, viețuitorii pot opta pentru a nu mânca nimic cu ulei. Ca referință, la masa de prânz din prima zi de teren s-a consumat ciorbă de legume, fasole trecută prin mașina de tocat (ambele feluri în două variante – cu sau fără ulei) murături, miere și marmeladă la desert; într-a treia zi, mazăre, ciorbă de legume, murături și spaghete cu nucă și cu miere. Se mai puteau consuma portocale și prepara ceaiuri. Se bea apă minerală sau plată îmbuteliată. Aprovizionarea cu pâine se face din Târgșoru Vechi.

Din cele scrise până aici rezultă că ar fi vorba de o mănăstire bogată. Se muncește într-adevăr mult, mai mult pentru definitivarea bisericii, stăreției și anexelor decât pentru întreținerea obștii. Întrebarea care se pune este cum se împacă această bogăție cu votul sărăciei? Se observă că *nu există proprietate individuală*. Dacă cineva ar urma să plece din obște, tot ceea ce ar lua ar fi hainele de pe el și o sacoșă cu câteva obiecte. De aceea, starețul „posedă” telefoanele mobile.

## Concluzie

Din cel scrise până aici nu trebuie să ne facem o viziune romantică asupra obștii mănăstirești ortodoxe ca obște armonioasă, liniștită, în care individul viețuiește fără grijă. Riscul ar fi crearea unui mit al „monahului bun” similar cu mitul „sălbaticului bun” inspirat de teoria lui Rousseau, a stării naturale armonioase de dinaintea contractului social.<sup>33</sup> Ca în orice comunitate, cele mai frecvente probleme apar pe linie administrativă. Însăși natura lucrului de efectuat poate crea neînțelegeri, nemulțumiri, mici conflicte. Monahul, în ascultarea sa, poate fi frustrat, poate considera că nu se află în ascultarea pentru care ar avea cea mai potrivită înclinație. Toate acestea trebuie depășite pe baza principiilor descrise mai sus. Părintele Paisie, economul de la Mănăstirea Turnu, se află în această ascultare de doi ani și jumătate. O consideră cea mai grea pentru că îi răpește mai tot timpul: „Eu nu știu să vorbesc, eu sunt omul practic; eu știu să tai cu drujba, să tai cu flexul. Știu să mulg vacile și mă pricep și la oi”. Nu s-ar vorbi de disciplină dacă nu ar fi cazuri de indisciplină. După mai mulți ani de viețuire în obște, în care monahul va fi fost tuns în călugărie, jurământ care, teoretic, se face pe viață, se poate întâmpla ca acesta să abandoneze obștea și viața monahală. Votul castității este votul poate cel mai greu de ținut deoarece nu presupune jumătăți de măsură; odată călugărit, votul impune abținere sexuală pe viață. Se aud zvonuri de încălcare a acestui vot; și, mai grav poate, de acte de homosexualitate. Monahul este bântuit de ispite. Mândria, deznădejdea (depresia) etc. sunt stări care necesită o mare cheltuială de energie pentru anihilarea lor. Ca în orice comunitate, se întâlnesc indivizi cu

temperamente și personalități diferite, dispoziții care se pot infiltra în mod negativ în relațiile din interiorul obștii.

Descrierea comunității ortodoxe s-a realizat, pe cât posibil, departe de perspectiva „științifică”<sup>34</sup>. Antropologia trebuie să fie în primul rând o fenomenologie a lucrului așa cum se arată el<sup>35</sup>. Spunând, de exemplu, că avem sub analiză o comunitate în care simbolul, metaforicul, străbate toate sferele de existență, riscăm un reduționism în care esența dezvăluită este „esență” doar în mintea cercetătorului, și nu în realitate. Reduționismul trebuie lăsat pe seama filosofiei, pe tărâmul căreia este permis, recomandat chiar, ca exercițiu de exersare a gândirii. De aceea, se comite „știință” în măsura în care realitatea studiată se surprinde, pe cât posibil, din interior. „Explicația sociologică este încheiată”, insistă Marcel Mauss, „când am aflat ce cred și ce gândesc oamenii și cine sunt oamenii care cred și gândesc asta” (Dumont, 1997, 208).

În ceea ce privește obștea Mănăstirii Turnu, prin dotarea utilitară pe care o

are, prin subiectele pe care le discută uneori, prin confortul chiliilor, prin alimentație, prin legăturile sociale și duhovnicești pe care le are cu colonia din apropiere și cu Târgșoru Vechi, cu alte locuri mai depărtate, această comunitate nu se constituie ca una ruptă de lume. Mai degrabă ca una *în interiorul* acestei lumi. Se vorbește mult despre lumea din „afară” („afară” nu în sens de excluziune), se „bârfește” poate. Însuși faptul că anumite fenomene „negative” din punct de vedere ortodox nu sunt „judecate”, ci doar evidențiate, ironia cu care sunt întâmpinate unele dintre ele<sup>36</sup>, și multe alte aspecte, arată o întrepătrundere laic/sacru, cu un prezumtiv folos pentru ambele. E posibil ca acel „E o lume pe care nu știu cât o vei înțelege” al starețului să se refere tocmai la așteptările presupusului vizitator care ar veni să găsească aici un loc „exotic”. „Nu vei înțelege” din simplul motiv că aici este un loc ca oricare altul. Dar, s-ar putea adăuga, un loc ca oricare altul ce încă nu l-a alungat pe Dumnezeu. Un loc *în* lume, dar nu *din* lume.

## Note

1. *Dasein* – „aici unde raportul cu ființa se instituie”. Omul este singurul loc în care se instituie acest raport.
2. D. Sandu propune următoarea clasificare a comunităților înțelese ca „grupări umane caracterizate prin probabilitate sporită de unitate valorică a membrilor lor”: „Dacă probabilitatea de unitate valorică este dată de similitudinile de status (rezidență, ocupație, vârstă, etnie etc.) se cheamă că avem de-a face cu comunități de tip «etic». Comunitățile de tip «emic» sunt cele în care unitatea valorică nu mai este de tip potențial, ci actual și pot fi comunități de credință, de prietenie, de ideologie etc. Comunitățile acționale sau pragmatice își au fundamentul în acțiuni sau interacțiuni comune. Comunitățile de unitate multiplă sunt bazate pe similitudini de status, pe interacțiuni și pe orientări valorice efective” (D. Sandu, 2004, 13). Am extins sensul conceptelor *etic* și *emic* până la a îngloba toate tipurile de comunități prin prisma aproprierii valorice.
3. S-ar putea replica următorul fapt: sindicatul, de exemplu, este un alt tip de comunitate la care individul aderă. Este aceasta o comunitate *emică*? Puțin probabil. Comunitățile pe baze profesionale sunt cel mai adesea comunități în care, deși se implică o alegere conștientă, alegerea are ca fundament „aruncarea”, sistemul de valori de la sine înțeles.
4. Aceste „dificultăți” au fost evidențiate de nenumărate ori de antropologi și sociologi. Aici sunt descrise așa cum au apărut ele într-o situație concretă de teren.
5. Ceva mai târziu se va lămuri ce înseamnă *călugăr* sau *monah*.

6. Prin *păcat* se înțelege, în principal, încălcarea cu bună știință a poruncilor dumnezeiești sintetizate în „Cele zece porunci” ale Vechiului Testament. Păcatul se va fi infiltrat în lume odată cu căderea omului din rai, cădere descrisă la începutul Vechiului Testament.
7. Apare aici ideea de repetare a arhetipului. Despre aceasta, în continuare, în text.
8. *Ispită* – poate avea mai multe sensuri. În accepțiunea comună se echivalează cu „tentație a păcatului”. Pentru monah are și un sens instrumental. Atitudinea față de ispită este hotărâtoare în urcușul duhovnicesc. Legată de *ispită* este *ispitirea*. Despre aceasta, în continuare, în text.
9. Această binecuvântare este altceva decât o simplă aprobare. „Binecuvântarea nu înseamnă numai permisiune, ea e și binecuvântarea lui Dumnezeu pentru ceea ce se întreprinde. Ceea ce se face fără binecuvântare e voie *proprie*, întreprindere a mândriei, și e, în orice moment, atacabilă. Ceea ce se face cu binecuvântare, presupune a avea și o justificare ce înlătură intenția de glorie, de a se remarca, de a deveni vedetă de sezon (...).” (Plămădeală, 2004, 177).
10. Problema nu se încheie aici: recurgerea la reportofon trebuie măcar în final adusă la cunoștința intervievatului.
11. Marcel Mauss, printre alții, atrage atenția asupra tentației reduccionismului. Categoriile societății „noastre” (morale, economice, politice etc.) cu greu se pot aplica altor societăți (Dumont, 1997, 11).
12. Prin prisma clasificării lui Lévi-Strauss, studiul de față este o *etnografie* ce constă în „observarea și analiza grupurilor umane, considerate în particularitatea lor (...) urmărind restituiră cât mai fidelă cu putință a vieții fiecăruia dintre ele”. *Etnologia* „folosește în mod comparativ (...) documentele prezentate de etnograf”. (Lévi-Strauss, 1978, 28). După Malinowski (Mihu, 2002, 61), funcția de bază a organismului social și cultural constă în satisfacerea următoarelor niveluri de nevoi: biologice (nevoia de alimente, de procreare etc.), instrumentale (nevoia de lege și educație), integrative (religia și arta). Cu excepția nevoilor de procreare, se poate spune că organismul comunitar reprezentat de obștea mănăstirească contribuie la satisfacerea lor. Dar, prin *religie*, se tinde la depășirea tuturor celorlalte tipuri de nevoi, devenite simple nevoi-mijloace în împlinirea nevoii-scop dată de religie.
13. De exemplu, Raymond Scupin (1998) pare să reducă existența familiei extinse în societățile agricole la mobiluri economice: pământul se lucrează mai ușor atunci când familia este mai numeroasă. E puțin probabil că perspectiva *etics* se suprapune perspectivei *emics*: puțin probabil că vreo familie din societățile agricole se gândea la sporirea „efectivului” prin auto-reproducere, dată fiind cererea de forță de muncă pe lotul familiei.
14. Scrierile Sfinților Părinți abundă de referiri la persoana starețului. Dintre sutele de volume în care se pot găsi astfel de referiri, alegerea volumului *Ne vorbește Părintele Efrem Katunakiotul* al Monahului Iosif Vatopedinul este dictată de împrejurări de circumstanță: pe parcursul șederii la mănăstire, din acest volum se citea la masa de prânz.
15. Părinele Cleopa, unul din marii duhovnici ai României în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, printre altele stareț la Mănăstirile Sihăstria și Slatina.
16. A dormi pe un pat de scândură, a îmbrăca haine mai aspre, a posti și, mai ales, a te ruga, sunt exemple de *nevoințe* care ajută la purificare, la eliberarea de patimi și deschiderea persoanei umane către primirea lui Dumnezeu. Abia în acest moment omul devine „vas al transcendenței”, cum ar spune Lucian Blaga.
17. Despre pomelnice, în continuare, în text.
18. Discuțiile pot avea loc însă și în scopul inițierii noului venit în mănăstire în serviciul religios. Smerenia totuși este „greu de dobândit în felul acesta” (Părintele Pavel).
19. Nu este recunoscută ca fiind pe primul plan. Relația cu fratele de sânge trebuie să fie aceeași ca relația cu oricare alt frate.
20. Preot de „mir” – preot al unei comunități laice.

21. „Ritual al tunderii”, deoarece în cursul ceremoniei de călugărire apare un moment în care se taie cu foarfeca câteva şuvițe de păr din cele patru părți ale capului semnificând despărțirea definitivă de vechea viață.
22. „Tainele” sunt modalități prin care omul se pune în contact nemijlocit cu dumnezeirea. Alte exemple de Taine: Nunta, Botezul, Sfânta Împărtășanie.
23. Împărtășania este o taină prin care credinciosul primește sângele lui Hristos, simbolizat prin vin. Momentan nu știu dacă duhovnicul este întotdeauna același cu preotul care dă împărtășania.
24. Adică uneia și aceleiași persoane în acest caz. Se previne astfel o complicitate cu, de exemplu, duhovnicul împotriva starețului, cu nașul împotriva duhovnicului și așa mai departe.
25. Ieromonah – monah preoțit cu drept de a sluji la altar.
26. Ispitirea adevărată se face pe și prin însuși parcursul mănăstiresc.
27. Pe de altă parte, se vorbește și de ascultări în afara mănăstirii.
28. Dar „Mircea Eliade nici nu a trăit, nici nu a înțeles ortodoxia” (părintele Pavel).
29. Pentru detalii amănunțite se pot consulta o *Liturgică generală* sau un *Tipic bisericesc*.
30. Prin „condiții de existență” se prescurtează o sintagmă mai lungă ce ar conține condiții sociale, economice, politice, culturale, simbolice etc.
31. A nu vota nu este o interdicție.
32. „Bătrânii obișnuiau să aibă astfel de comportamente, le ajutau smerirea. Dar frații și părinții tineri e mai bine să nu le imite” (părintele Pavel).
33. „Fixarea vieții mănăstirești ca normă socială generală ar fi o utopie” (părintele Pavel).
34. În măsura în care aceasta ar însemna, repetăm, reducionism. Vezi și nota 12.
35. Cum se arată, dar într-o perspectivă diacronică. Reveniri ulterioare la Mănăstirea Turnu au relevat și relevă aspecte uneori diferite de cele prezentate în acest articol. Aceste aspecte fac însă obiectul unui alt studiu.
36. Starețul, fiind întrebat la telefon în legătură cu femeile care vin machiate la spovedanie și împărtășanie, a răspuns: „Spune-le să-și dea cu cel mai scump rimel”.

## Bibliografie

- Blaga, Lucian. (1985). *Trilogia culturii*. București: Minerva.
- Biblia sau Sfânta Scriptură. (1990). București: Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.
- Dumont, Louis. (1997). *Eseuri despre individualism: o perspectivă antropologică asupra ideologiei moderne*. București: Anastasia. Traducere de Luiza și Laurențiu Ștefan-Scalat.
- Durkheim, Emil. (2002). *Regulile metodei sociologice*. Iași: Polirom. Traducere din limba franceză de Dan Lungu.
- Eliade, Mircea. (1999). *Mitul eternei reîntoarceri. Arhetipuri și repetare*. București: Univers Enciclopedic.
- Heidegger, Martin. (2002). *Ființă și timp*. București: Humanitas. Traducere de Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă.
- Lévi-Strauss, Claude. (1978). *Antropologia structurală*. București: Politică. Traducere din limba franceză de I. Pecher.
- Mihu, Achim. (2002). *Antropologia culturală*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Monahul Iosif Vatopedinul. (2004). *Ne vorbește părintele Efrem Katunakiotul*. Galați: Editura Cartea Ortodoxă (Gumelnița). Traducere din limba greacă de ieromonah Evloghie Munteanu.
- Plămădeală, Antonie. (2004). *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*. București: Reîntregirea.

- Sandu, Dumitru. (2004). *Dezvoltare comunitară – concepte, principii, experiențe*. București : Universitatea București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Program de master : Administrație publică.
- Scupin, Raymond. (1998). *Cultural Anthropology – A Global Perspective*. New Jersey : Prentice Hall.

### **Abstract**

*The study describes the Orthodox monastery and church community, starting from the literature regarding church traditions, as well as a case study at Turnu Monastery, nearby Ploiesti, in 2004.*

Primit la redacție : septembrie 2005